

НОРМА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЗА ПРОЄКТОМ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Митрофанов І. І.,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук

Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

ORCID ID: 0000-0002-1967-1985

mitrofanov@i.ua

У статті розглядається норма права, норма кримінального права. У вивченні норми кримінального права я спираюся на те, що нею є загальнообов'язкове правило поведінки щодо невчинення кримінально протиправного діяння, передбаченого кримінально-правовим нормативом Особливої частини Кримінального кодексу України, органічно пов'язані з ним веління, дотримання яких забезпечується примусовим потенціалом засобів кримінально-правового впливу. Норму кримінального права становлять: 1) умови реалізації кримінально-правових нормативів (гіпотеза); 2) кримінально-правовий норматив – обов'язкова легальна вимога щодо невчинення діяння, передбаченого приписом Особливої частини Кримінального кодексу (диспозиція); 3) санкція за недотримання цих легальних вимог. Веліннями є обов'язкові вимоги (правила), що містяться у статтях Загальної й Особливої частин Кримінального кодексу й органічно доповнюють (уточнюють) змістове навантаження відповідної структурної частини норми кримінального права або містять процедурні питання щодо її застосування та реалізації.

У статті аналізуються гіпотезні, диспозиційні та санкційні веління проєкту Кримінального кодексу України. Робляться висновки, що проєкт Кримінального кодексу України не змінює суттєво підходи до розуміння норми кримінального права як системи встановлених (санкціонованих) Верховною Радою України і юридично забезпечених загальнообов'язкових кримінально-правових нормативів, органічно пов'язаних із ними велінь (що стосується суб'єктного складу, їхніх прав і обов'язків, завдань Кримінального кодексу, юридичних фактів тощо), дотримання яких забезпечується примусовим потенціалом засобів кримінально-правового впливу. Розглядувана норма в широкому розумінні передбачає триланкову структуру та зафіксована у кримінальному законі. Водночас структурні елементи норми кримінального права в «широкому» розумінні розміщені у статтях як Загальної, так і Особливої частини проєкту Кримінального кодексу України.

Подальші наукові дослідження варто спрямувати на розуміння поняття та структури норм кримінального права, оскільки це допоможе як законодавцю, так і суду. Правильне тлумачення поняття та структури норм кримінального права парламентарів спонукує повніше та точніше відтворити в тексті Кримінального кодексу України всі необхідні елементи норми кримінального права з огляду на мету її розроблення й ухвалення, а суддю, слідчого суддю (суд) – відшукати, порівняти та детально усвідомити ці елементи, встановити їх взаємозв'язки та зафіксовану в цій нормі легальну волю законодавця, а також забезпечити надійну її реалізацію згідно з буквою закону. Членам соціуму ці знання дозволяють зорієнтуватися в системі кримінально-правових обов'язків для їхнього виконання.

Ключові слова: норма права, норма кримінального права, гіпотеза, диспозиція, санкція, кримінально-правовий норматив.

Постановка проблеми. Не існує у світі правових систем, зокрема й в англосаксонській правовій сім'ї, які можуть функціонувати без системи права (системи законодавства), першоджерелом якої нині визнається норма права. Правильне трактування поняття «норма права» загалом і терміна «норма кримінального права» зокрема уможлиблює як законотворцю, так і правозастосовним органам (у контексті кримінального права – судді, слідчому судді) позбавлятися помилок в одній ситуації під час створення правового поля для врегулювання визначених суспільних відносин, в іншій – під час упровадження законодавчих положень у регульовані суспільні відносини.

© Митрофанов І. І.

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

У зв'язку з багатоаспектністю підходів до поняття «норма права» у загальній теорії права у кримінально-правовій доктрині немає загальноприйнятого підходу до дефініції норми кримінального права та її структурних елементів. Якщо норма права описує можливі варіанти поведінки суб'єкта право, то норма кримінального права не містить таких варіантів. Основою норми кримінального права мною визнається кримінально-правовий норматив Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України, яким встановлюється обов'язок не вчиняти діяння, що ним сформульований. Невиконання цього обов'язку уможлиблює застосування санкції норми кримінального права.

Робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президенті України (далі – Робоча група) завершила обговорення Загальної частини й окремих розділів Особливої частини нового Кодексу та представила текст проєкту нового КК України станом на 18 жовтня 2021 р. для обговорення. У ньому зовсім по-іншому сформульовані кримінально-правові нормативи Особливої частини (вони не містять санкцій) та відсутній чітко сформований юридичний факт (підстава) для початку «запуску» механізму реалізації кримінальної відповідальності (на кшталт ч. 1 ст. 2 чинного КК).

Висловлене актуалізує питання розуміння понять «норма кримінального права» і «структура норми кримінального права», змістового навантаження велін проєкту Загальної частини КК України, співвіднесення їх із структурою норми кримінального права (її складовими частинами). Від вирішення цих питань залежить правильне тлумачення положень проєкту КК України під час застосування, а також пошук адекватної методології під час проведення наукових досліджень, які будуть присвячені аналізу теорії та практики застосування норм проєкту КК України.

У науці кримінального права розуміння понять «норма кримінального права» і «структура норми кримінального права», змістового навантаження велін проєкту Загальної частини КК України, співвіднесення їх із структурою норми кримінального права (її складовими частинами) висвітлювали такі радянські та вітчизняні вчені, як: З.А. Астеміров, М.І. Бажанов, Б.Т. Базилев, Ю.В. Баулін, В.К. Грищук, О.О. Дудоров І.Я. Козаченко, Н.М. Кропачев, Н.С. Лейкіна, М.І. Мельник, А.В. Наумов, М.О. Огурцов, М.І. Панов, В.Г. Смирнов, М.О. Стручков, О.М. Тарбагаєв, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, О.О. Чистяков, С.Д. Шапченко й інші. Проте специфіка норм кримінального права і на сучасному етапі залишається не з'ясованою на належній науковій базі.

Мета статті – обґрунтування моделі поняття норми кримінального права, з'ясування змістового навантаження велін проєкту Загальної частини КК України, співвіднесення їх зі складовими частинами норми кримінального права.

Виклад основного матеріалу. Мною було дано визначення поняття, за яким норма кримінального права – це загальнообов'язкове правило щодо невчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінально-правовим нормативом Особливої частини КК, органічно пов'язані з ним веління, дотримання яких забезпечується примусовим потенціалом засобів кримінально-правового впливу. Норму кримінального права становлять: 1) умови реалізації кримінально-правових нормативів (гіпотеза); 2) кримінально-правовий норматив – обов'язкова легальна вимога щодо невчинення діяння, передбаченого приписом Особливої частини КК (диспозиція); 3) санкція за невиконання цих легальних вимог. Веліннями є обов'язкові вимоги (правила), що містяться у статтях Загальної й Особливої частин КК і органічно доповнюють (уточнюють) змістове навантаження відповідної структурної частини норми кримінального права або містять процедурні питання щодо її застосування та реалізації (Mytrotfanov, 2017).

Інакше кажучи, про норму кримінального права може йтися тільки в тому разі, якщо до її складу входять всі структурні частини – гіпотеза, кримінально-правовий норматив і санкція. В іншому разі можна вести розмову про веління – гіпотезні, диспозиційні, санкційні. У тлумачному словнику веління є наказом, вимогою або розпорядженням. Наказ – офіційний документ, у якому викладається розпорядження, постанова тощо військового начальника, керівника установи, підприємства, організації; розпорядження, настанова, вказівка тощо. Вимога – це побажання, прохання, висловлене так, що не припускає заперечень; норми, правила, яким, хто-, що-небудь повинні підлягати. Розпорядження – наказ в усній або письмовій формі, даний директивним органом чи повноважною особою; папір, на якому викладено наказ; узагалі чиесь веління (Busel (red.), 2007).

Нормами права визнаються норми, які: 1) склалися історично у вигляді звичаїв, традицій, прецедентів і визнані державою як такі, що відповідають загальнолюдським ідеалам; 2) виходять безпосередньо від соціуму (народу), відображають волю спільності та є результатом референдуму; 3) ухвалені уповноваженими органами державної влади й управління в рамках правотворчого (законотворчого) процесу; 4) зафіксовані в договорах, укладених між колективними суб'єктами відповідно до чинного законодавства, принципів і норм міжнародного права (Zaychuk & Onishchenko (red.), 2006).

Структура норми права є сукупністю чітко визначених елементів, які під час взаємодії забезпечують функціональну самостійність такої норми. Структура норми права – це: 1) ідеальна логічна конструкція, що забезпечує процес регулювання відносин між людьми; 2) модель можливої поведінки, яка сформувалась у процесі суспільного розвитку; 3) засіб пізнання та використання правової дійсності; 4) об'єктивований результат відображення в нормі права суспільних відносин з погляду специфіки їхнього типу, виду, суб'єктів, об'єктів, поширеності та повторюваності; 5) єдність ідеальної (відображає набір елементів, що логічно взаємодіють) і реальної (як результат правового опосередкування суспільних відносин) структури; 6) система взаємопов'язаних елементів, що взаємодіють один з одним; 7) категорія, що залежить від законодавця з погляду формування структурних елементів, їхньої залежності від системи юридичних фактів; 8) динамічна категорія, що забезпечує прояв різноманітних властивостей структурних елементів залежно від зміни фактичних обставин, різновиду суб'єктів і мети регулювання; 9) категорія, що забезпечує стійкість норм права як єдиного державно-владного засобу упорядкування суспільних відносин у межах соціуму (Zauchuk & Onishchenko (red.), 2006, p. 368–369).

Основними підходами в загальній теорії права є розуміння двоелементної та триелементної структури норми права. Виокремлювати гіпотезу, диспозицію та санкцію у складі норми права запропонували С.О. Годунський і М.С. Строгович (Holunskyu & Strohovych, 1940). Ця думка домінує в загальній теорії права і дотепер. Відповідно до такого погляду норма права має визначати: 1) відповідне правило поведінки через фіксацію прав і обов'язків суб'єктів; 2) умови, за наявності яких суб'єкти можуть реалізовувати вказані права й обов'язки; 3) певні засоби забезпечення приписів, що нею описуються. Згідно із цим кожна норма права логічно складається з гіпотези, диспозиції та санкції (Коруєушуків & Lysenkov (red.), 2004, p. 181).

Кожен із трьох указаних елементів у структурі норми права є обов'язковим, має власне специфічне місце та призначення, у результаті чого без диспозиції норма права є неймовірною, без гіпотези – безглуздою, а без санкції – неспроможною (Kozyubry (red.), 2015, p. 129). Існують також інші погляди на проблеми структури норми – правила поведінки. Так, С.С. Алексєєв вважає, що норма-припис складається з гіпотези та диспозиції чи санкції. У регулятивних нормах диспозицією є сам зміст правила поведінки, а в охоронних – зазначена частина має назву санкції (Alekseev, 1982, p. 59). Б.Т. Базилев зазначає, що норми відповідальності існують майже в усіх галузях права й утворюють галузеві інститути відповідальності. Вони реалізують охоронну функцію права, являють собою за структурою поєднання гіпотези, що описує правопорушення, і санкції, що визначає вид і межі штрафного карального впливу на правопорушника (Bazylev, 1985, p. 36). Г.О. Петрова зазначає, що норми кримінального права складаються із чотирьох елементів: гіпотези, диспозиції, суб'єктів кримінально-правових відносин, санкції (Petrova, 1999, p. 184).

А.М. Ященко після проведення аналізу структури норми кримінального права дійшов таких висновків: 1) засоби кримінально-правового впливу, будучи реакцією держави на вчинення суспільно небезпечного діяння, кримінального правопорушення чи діяння, зовні на нього схожого, відбиваються у відповідній нормі кримінального права; 2) під час з'ясування структури норми кримінального права варто виділяти та розрізняти структуру норми-припису та структуру логічної норми; лише в разі паралельної характеристики елементів логічної норми й елементів норм-приписів можна забезпечити всебічний аналіз змісту відповідної норми кримінального права; 3) сутність будь-якої норми кримінального права не може бути з'ясована без поділу норм на норми Загальної й Особливої частин (Yashchenko, 2013, p. 346).

На думку В.І. Борисова, структура абсолютної більшості норм Особливої частини, які встановлюють покарання за окремі види злочинів, характеризується однорідністю елементів – у них чітко визначені диспозиція та санкція (Bazhanov et al. (red.), 2002, p. 41–42). П.С. Матишевський зазначає, що статті Особливої частини КК гіпотезу описують не текстуально, контекстуально, тобто вона розуміється як необхідна. Текстуально ж ці статті описують диспозицію та санкцію (Matyshevs'kyu, 2001, p. 56). Конституційний Суд України в рішенні про зворотну дію кримінального закону в часі вказав, що норма кримінального права складається із трьох елементів: гіпотези, диспозиції, санкції (Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny, 2000).

Тобто норма кримінального права містить всі три елементи: гіпотезу, диспозицію та санкцію. Гіпотеза містить вказівку на юридичний факт, у разі настання якого застосовується кримінально-правовий норматив Особливої частини КК України. Загальною для всіх норм кримінального права є гіпотеза, що міститься в усіх без винятку кримінально-правових нормативах Особливої частини КК. Так, наприклад, норматив, передбачений ст. 4.4.4 «Створення небезпеки для життя іншої людини» проекту КК України, сформульовано в тексті таким чином: «особа, яка: <...> (зазначається характеристика діяння, що закінчується констатацією – *І. М.*), учинила злочин 5 ступеня». Відповідно ж до ч. 1 ст. 2.1.1 проекту КК України кримінальне правопорушення – це діяння, яке є протиправним і відповідає складу кримінального правопорушення, передбаченому цим Кодексом. У ч. 1 ст. 2.1.2 проекту

КК України склад кримінального правопорушення тлумачиться як сукупність обов'язкових ознак, що визначають об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону кримінального правопорушення та передбачені у статті / кримінально-правовому нормативі Особливої частини КК, яка визначає спеціальні ознаки складу кримінального правопорушення, та статтях Загальної частини КК, які визначають загальні ознаки такого складу.

Інакше кажучи, гіпотеза – це умова, за якої може реалізовуватися диспозиція конкретної статті (частини статті) Особливої частини КК – учинення суспільно небезпечного діяння, що вміщує всі елементи й ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого конкретною статтею / частиною статті Особливої частини Кримінального кодексу (Mytrofanov, 2015, p. 73). Обставини, які наповнюють конкретним змістом у кримінальному праві гіпотезу, зазвичай є вольовою й усвідомленою поведінкою людини (учинення кримінально-протиправного діяння, завдання умисної шкоди у стані необхідної оборони тощо). В окремих випадках передумовою початку дії норм кримінального права, що регулюють застосування примусових заходів медичного характеру, визнається неусвідомлена чи неконтрольована поведінка у стані неосудності.

Проте вказана гіпотеза не буде повною без урахування інших велінь, пов'язаних, наприклад, із вказівкою на темпоральні межі дії норм кримінального права в часі, принципи кримінального закону (статті Книги 1 проєкту КК України (виняток становлять терміни, якими роз'яснюються положення тексту кримінально-правових нормативів), принципи дії цих норм у просторі, специфічні прояви самого діяння (стадіальність, учинення діяння у співучасті), положення, що стосуються суб'єкта (суб'єктного складу) кримінального караного діяння, його вини у вчиненні такого діяння тощо (статті Книги 2 проєкту КК України) (Mytrofanov, 2016, p. 172–179).

У теорії кримінального права положення, що стосуються суб'єкта кримінально караного делікту (кримінально-правових відносин), окремі вчені відносять до самостійної структурної частини норми (Petrova, 2003, p. 29) чи до диспозиції (Blum, 1968, p. 82, 101). Однак варто виходити з того, що юридичний факт у механізмі реалізації кримінальної відповідальності (далі – МРКВ) – діяння, яке має ознаки складу конкретного кримінально караного посягання, передбаченого проєктом КК, – може бути деталізований, виходячи зі специфіки суб'єкта, який його вчиняє. А права й обов'язки цих суб'єктів, що вже існують в запобіжних кримінально-правових відносинах, з реалізацією санкції остаточно оформлюються й уточнюються в акті індивідуально-правового регулювання.

З гіпотезою пов'язані вимоги щодо суб'єкта кримінально караного діяння як до фізичної осудної особи, яка досягла віку кримінальної відповідальності. До цього примикають й вимоги щодо розуміння кримінально караного діяння, визначення його характерних рис (винність, тяжкість, протиправність), що дозволили віднести його до кола кримінальних правопорушень. Із цією вимогою взаємопов'язані нормативні правила – визначення форм вини та її видів, що також належать до конкретизації юридичного факту у МРКВ. Включення положень, що стосуються кримінально караного діяння (статті Книги 2 проєкту КК України), до вимог, які пов'язані з гіпотезою, пояснюється тим, що юридичний факт законотворцем описується як діяння, що містить склад кримінально караного посягання, передбаченого проєктом КК. Останній є системним утворенням, що складається з об'єкта, суб'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін. У цьому системному утворенні об'єкт складу узгоджується з ознакою ступеня тяжкості кримінально караного діяння, об'єктивна сторона складу – з ознакою кримінальної протиправності діяння, суб'єктивна сторона складу – з ознакою винності діяння, суб'єкт складу діяння – з ознакою його караності (Petrova, 2003, p. 27–28).

До велінь, пов'язаних із гіпотезою норми кримінального права, мною відносяться також приписи, що визначають принципи кримінального права (ст. ст. 1.2.1–1.2.10 проєкту КК України). Так, кримінальна протиправність діяння, а також його караність, інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України. Тобто все, що визначає (конкретизує) юридичний факт у МРКВ, має передбачатися у статтях проєкту КК. Питання юридичного факту повинні вирішуватися з огляду на принципи чинності кримінального закону в часі, просторі та за колом осіб (ст. ст. 1.4.1–1.4.7 проєкту КК України), оскільки застосуванню підлягають лише норми кримінального права, що діяли на момент учинення кримінально караного діяння. За таких умов з урахуванням гіпотези та пов'язаних з нею велінь можливий перехід до конкретного кримінально-правового нормативу Особливої частини КК України. До специфічних норм кримінального права належать нормативні вимоги статей 2.7.1–2.7.14 проєкту КК України, у яких законодавець конструює обставини, що елімінують кримінальну протиправність діяння. За своєю правовою природою ці приписи варто відносити до гіпотезних велінь, оскільки характеризують юридичний факт – діяння, що зовні схоже з певним видом діяння, яке містить ознаки кримінально протиправного делікту, але через юридичні факти, передбачені ст. ст. 2.7.1–2.7.14 проєкту КК України, елімінується його кримінальна протиправність. Веління, що передбачають обставини, які елімінують кримінальну протиправність діяння, фактично встановлюють законодавчі межі кримінально караного поведінки (межі дозволеного та недозволеного).

Також із диспозицією норми кримінального права законотворець пов'язує певні веління. Такі веління залежно від різновиду диспозиції норми кримінального права (бланкетна чи відсилочна) містяться або в інших, не кримінально-правових, нормативних актах, або в інших статтях проекту КК України. Звертається увага на веління, що містяться, наприклад, у ст. 1.3.1 (у цій статті визначаються такі терміни, ужиті в Кодексі: *безпорадний стан; близька особа; бойова обстановка; виконання службових повноважень* тощо – *І. М.*) або ст. 4.3.1 проекту КК України (у цій статті роз'яснюються терміни, що вживаються законотворцем у цьому розділі КК України: *медична продукція; розмір фальсифікованої медичної продукції; фальсифікована медична продукція* – *І. М.*). Не до диспозиційних (хоча вони розміщені у статтях Особливої частини проекту КК), а до санкційних велінь належать такі, що визначають обставини, які знижують чи підвищують тяжкість злочинів і проступків, передбачених якимось розділом (наприклад, ст. ст. 4.3.2, 4.3.3 і 4.3.4 проекту КК України). Останнє пов'язано з тим, що ці обставини впливають на вибір кримінально-правового засобу впливу. Тобто такі веління варто визнати санкційними – такими, що визначають санкції.

Щодо бланкетних диспозицій норм кримінального права, виокремлюється два їх види: диспозиція із прямою / явною та диспозиція з непрямою / неявною бланкетностями. У першій ситуації в диспозиції безпосередньо вказується на порушення тих чи інших норм, що передбачені в нормативно-правових актах інших галузей права чи законодавства. І хоча в таких диспозиціях містяться поняття загального характеру («правила», «законодавство»), мають на увазі конкретні норми відповідних нормативно-правових актів (інших галузей права чи законодавства), порушення яких визнається за наявності всіх інших необхідних умов як кримінально каране діяння. В іншій ситуації в диспозиціях статей КК прямої вказівки на порушення норм права, які б містилися в нормативно-правових актах іншої галузі права чи законодавства, немає (Panov & Kvasnevs'ka, 2010). Усі ці прийоми опису велінь мають допомогти з'ясувати зміст тексту кримінально-правового нормативу, у якому встановлюється обов'язок не вчиняти певне діяння, який покладається на всіх осіб. Покладаючи обов'язок щодо невчинення кримінально караного діяння на невизначену кількість членів соціуму, держава має реагувати на кожний випадок його невиконання за допомогою закладених у санкції норм кримінального права можливостей застосування засобів кримінально-правового впливу. Водночас санкційні веління становлять найбільшу групу кримінально-правових вимог, якими встановлюються загальні та спеціальні правила призначення та реалізації кримінально-правового засобу впливу (статті Книги 3 та ст. ст. 2.1.5–2.1.18 проекту КК України).

До вказаних велінь примикають нормативні вимоги, що визначають правові наслідки застосування та реалізації всіх видів кримінально-правових засобів впливу. Ці веління сформульовані у ст. ст. 3.9.1–3.9.3 проекту КК України) і регулюють питання судимості як правового стану особи, що є наслідком засудження її судом до будь-якого виду та строку (розмір) покарання, інших кримінально-правових засобів за вчинений нею злочин, який триває із дня набрання обвинувальним вироком чинності до закінчення обмеженого законом строку або до визнання судом цього строку достатнім, полягає в настанні для особи відповідних наслідків загальноправового, кримінально-правового та кримінально-виконавчого характеру для досягнення та закріплення мети покарання.

Санкція норми кримінального права зумовлена веліннями Загальної частини КК, що передбачають можливість і кримінально-правового заохочення (наприклад, ст. ст. 3.5.1–3.5.2 проекту КК України). До санкційних велінь також варто відносити правила застосування інших засобів кримінально-правового впливу, до яких законотворець відніс: пробацію (ст. ст. 3.4.1–3.4.9 проекту КК України); засоби безпеки (ст. ст. 3.6.1–3.6.7 проекту КК України); реституцію та компенсацію (ст. ст. 3.7.1 проекту КК України); конфіскацію майна та вилучення речі (ст. ст. 3.8.1–3.8.4 проекту КК України). Санкція норми кримінального права доповнюється також веліннями (ст. ст. 3.11.1–3.11.9 проекту КК України), якими визначено вичерпний перелік злочинів, за скоєння яких можуть бути застосовані кримінально-правові засоби щодо юридичних осіб, види кримінально-правових засобів, загальні правила їх застосування, підстави для звільнення юридичної особи від їх застосування. Через кримінально-правові засоби має реалізовуватися кримінальна відповідальність щодо юридичних осіб для впливу на діяльність таких осіб, щоб змусити їх дотримуватися безпосередніх приписів закону, що встановлюють обов'язок або заборону на здійснення певних дій. Застосування вказаних засобів має унеможливити здійснення діяльності, що не відповідає установчим документам або оголошеним цілям юридичної особи, та діянь, які задають шкоди або створюють загрозу завдання шкоди особі, соціуму або державі, що вчиняються від імені або в інтересах даної юридичної особи або дозволяються, санкціонуються, схвалюються чи використовуються органом або особою, яка виконує функції управління юридичною особою (Mytrotanov, 2021).

Особливу групу санкційних велінь становлять веління, у яких передбачається нині можливість звільнення від кримінальної відповідальності. Проте цілком слушно Робоча група відмовилася від них. Це пов'язано з тим, що п. 25 ч. 1 ст. 1.3.1 проекту КК України *кримінальна відповідальність*

визначається як засудження особи за вчинення кримінального правопорушення обвинувальним вироком суду із застосуванням покарання чи пробації, а також перебування особи у стані судимості. Тобто звільненням від кримінальної відповідальності законодворцем вважається звільнення від конкретного кримінально-правового засобу, що застосований за вироком суду до винної особи.

Отже, проект КК України не змінює суттєво підходи до розуміння норми кримінального права як системи встановлених / санкціонованих Верховною Радою України і юридично забезпечених загальнообов'язкових кримінально-правових нормативів, органічно пов'язаних із ними велінь (що стосується суб'єктного складу, їхніх прав і обов'язків, завдань КК, юридичних фактів тощо), дотримання яких забезпечується примусовим потенціалом засобів кримінально-правового впливу. Розглядувана норма в широкому розумінні передбачає триланкову структуру та зафіксована у кримінальному законі. Водночас структурні елементи норми кримінального права в «широкому» розумінні розміщені у статтях Загальної й Особливої частин проекту КК України.

Висновки. Подальші наукові дослідження варто спрямувати на розуміння поняття та структури норм кримінального права, оскільки це допоможе як законодавцю, так і суду. Правильне тлумачення поняття та структури норм кримінального права парламентарів спонукає повніше та точніше відтворити в тексті КК України всі необхідні елементи норми кримінального права з огляду на мету розроблення й ухвалення, а суддю, слідчого суддю (суд) – відшукати, порівняти та детально усвідомити ці елементи, встановити їхні взаємозв'язки, зафіксовану в цій нормі легальну волю законодавця, а також забезпечити надійну її реалізацію згідно з буквою закону. Членам соціуму ці знання дозволяють зорієнтуватися в системі кримінально-правових обов'язків для їх виконання.

Mytrofanov I. Norm of criminal law under the draft Criminal code of Ukraine

The article considers the rule of law, the rule of criminal law. When studying the norm of criminal law, I rely on the fact that it is a mandatory rule of conduct for failure to commit a criminal offense under the criminal law of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, organically related orders, compliance with which is ensured by coercive potential criminal law influence. The norm of criminal law consists of: 1) conditions for the implementation of criminal law (hypothesis); 2) criminal law normative – obligatory legal requirement for non-commission of an act provided by the instruction of the Special Part of the Criminal Code (disposition); 3) sanction for non-compliance with these legal requirements. Mandatory requirements (rules) contained in the articles of the General and Special Parts of the Criminal Code and organically supplement (clarify) the content of the relevant structural part of the criminal law or contain procedural issues for its application and implementation.

The article analyzes the hypothetical, dispositional and sanctioning dictates of the draft Criminal Code of Ukraine. It is concluded that the draft Criminal Code of Ukraine does not significantly change the approaches to understanding the rules of criminal law as a system of established (sanctioned) by the Verkhovna Rada of Ukraine and legally secured universally binding criminal law norms and organically related commands. project composition, their rights and responsibilities, tasks of the Criminal Code, legal facts, etc.), compliance with which is ensured by the coercive potential of the means of criminal law influence. The considered norm in a broad sense provides for a three-tier structure and is fixed in the criminal law. At the same time, the structural elements of the norm of criminal law in the «broad» sense are placed in the articles of both the General and Special parts of the draft Criminal Code of Ukraine.

Further research should focus on understanding the concept and structure of criminal law, as it will help both the legislator and the court. Proper interpretation of the concept and structure of criminal law encourages parliamentarians to more fully and accurately reproduce in the text of the Criminal Code of Ukraine all the necessary elements of criminal law in view of the purpose of its development and adoption, and the judge, investigating judge (court) – to find, compare and understand these elements, to establish their interrelations and the legal will of the legislator fixed in this norm, and also to provide its reliable realization according to a letter of the law. This knowledge allows members of society to navigate the system of criminal law obligations for their implementation.

Key words: rule of law, norm of criminal law, hypothesis, disposition, sanction, criminal law.

Література:

1. Митрофанов І.І. Кримінально-правовий норматив і норма кримінального права. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 12. С. 70–78.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.

3. Теорія держави і права: Академічний курс / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ : Юрінком-Інтер, 2006. 688 с.
4. Голунский С.А., Строгович М.С. Теория государства и права. Москва : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1940. 304 с.
5. Теорія держави та права / за заг. ред. В.В. Копейчикова, С.Л. Лисенкова. Київ : Юрінком-Інтер, 2004. 386 с.
6. Загальна теорія держави та права / за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ : Ваїте, 2015. 392 с.
7. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2-х т. Москва : Юрид. литература, 1982. Т. 2. 360 с.
8. Базылев Б.Т. Юридическая ответственность (теоретические вопросы). Красноярск : Красноярский ун-т, 1985. 120 с.
9. Петрова Г.О. Норма и правоотношение – средства уголовно-правового регулирования : монография. Нижний Новгород : Изд-во Нижегород. ун-та, 1999. 192 с.
10. Яценко А.М. Структура кримінально-правової норми: теоретичний аспект. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 343–347.
11. Кримінальне право України. Загальна частина / за заг. ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ ; Харків : Юрінком-Інтер ; Право, 2002. 416 с.
12. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина. Київ : А.С.К., 2001. 352 с.
13. Щодо офіційного тлумачення положень ст. 58 Конституції України, ст. ст. 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) : рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2000 р. № 6-рп/2000. *Офіційний вісник України*. 2000. № 39. Ст. 1662.
14. Митрофанов І.І. Загальна частина кримінального права України. Одеса : Фенікс, 2015. 576 с.
15. Митрофанов І.І. Кримінально-правова норма та пов'язані з нею веління. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 172–179.
16. Петрова Г.О. Уголовно-правовое регулирование и его средства: норма и правоотношение : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Нижний Новгород, 2003. 48 с.
17. Блум М.И. Структура нормы уголовного права. *Вопросы уголовного права, уголовного процесса и криминалистики : ученые записки Латвийского университета*. 1968. Т. 93. С. 65–111.
18. Панов М.І., Квасневська Н.Д. Кваліфікація злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність. *Право України*. 2010. № 9. С. 47–55.
19. Митрофанов І.І. Санкція норми кримінального права по проекту Кримінального кодексу України. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»*. 2021. № 2 (59). С. 177–182.

References:

1. Mytrofanov I.I. (2017) Kryminal'no-pravovyy normatyv i norma kryminal'noho prava [Criminal law and the rule of criminal law]. *Visnyk Pivdennoho rehional'noho tsentru Natsional'noyi akademiyi pravovykh nauk Ukrainy*. 2017. № 12. S. 70–78. [in Ukrainian].
2. Busel V.T. (red.) (2007). Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv : Irpin' : VTF "Perun", 2007. 1736 s. [in Ukrainian].
3. Zaychuk O.V., Onishchenko N.M. (red.) (2006) Teoriya derzhavy i prava. Akademichnyy kurs [Theory of state and law. Academic course]. Kyiv : Yurinkom Inter, 2006. 688 s. [in Ukrainian].
4. Holunskyy S.A., Strohovych M.S. (1940) Teoriya gosudarstva i prava [Theory of State and Law]. Moskva : Yuryd. yzd-vo NKYU SSSR, 1940. 304 s. [in Russia].
5. Kopyeychikov V.V., Lysenkov S.L. (red.) (2004) Teoriya derzhavy i prava [Theory of State and Law]. Kyiv : Yurinkom Inter, 2004. 386 s. [in Ukrainian].
6. Kozyubry M.I. (red.) (2015) Zahal'na teoriya derzhavy ta prava [General theory of state and law]. Kyiv : Vaite, 2015. 392 s. [in Ukrainian].
7. Alekseev S.S. (1982) Obshchaya teoriya prava [General theory of law] : kurs v 2-kh tomakh. Moskva : Yuryd. lyteratura, 1982. T. 2. 360 s. [in Russia].
8. Bazylev B.T. (1985) Yuridicheskaya otvetstvennost' (teoreticheskiye voprosy) [Legal responsibility (theoretical issues)]. Krasnoyarsk : Krasnoyarskiy Un-t, 1985. 120 s. [in Russia].
9. Petrova H.O. (1999) Norma i pravootnosheniye – sredstva ugolovno-pravovogo regulirovaniya [Norm and legal relationship – means of criminal law regulation] : monografiya. Nyzhnyy Novhorod : Yzd-vo Nyzhehor. un-ta, 1999. 192 s. [in Russia].
10. Yashchenko A.M. (2013) Struktura kryminal'no-pravovoyi normy: teoretychnyy aspekt [The structure of criminal law: a theoretical aspect]. *Chasopys Kyivs'koho universytetu prava*. 2013. № 3. S. 343–347 [in Ukrainian].

11. Bazhanov M.I., Stashys V.V., Tatsiy V.Ya. (red.) (2002) Kryminal'ne pravo Ukrayiny. Zahal'na chastyna [Criminal law of Ukraine. General part]. Kyiv – Kharkiv : Yurinkom Inter ; Pravo, 2002. 416 s. [in Ukrainian].
12. Matyshevs'kyi P.S. (2001) Kryminal'ne pravo Ukrayiny. Zahal'na chastyna. Kyiv : A.S.K., 2001. 352 s. [in Ukrainian].
13. Regarding the official interpretation of the provisions of Article 58 of the Constitution of Ukraine, Articles 6, 81 of the Criminal Code of Ukraine (case of retroactive effect of laws and other normative legal acts) : Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 19 kvitnya 2000 roku №. 6-rp/2000. Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny. 2000. № 39. St. 1662. [in Ukrainian].
14. Mytrofanov I.I. (2015) Zahal'na chastyna kryminal'noho prava Ukrayiny [General part of the criminal law of Ukraine] : textbook. Odesa : Feniks, 2015. 576 s. [in Ukrainian].
15. Mytrofanov I.I. (2016) Kryminal'no-pravova norma ta pov'yazani z neyu velinnyia [Criminal law and related orders]. *Publichne pravo*. 2016. № 1 (21). S. 172–179 [in Ukrainian].
16. Petrova G.O. (2003) Ugolovno-pravovoye regulirovaniye i yego sredstva: norma i pravootnosheniye [Criminal legal regulation and its means: the norm and legal relationship] : avtoref. dis. ... d-ra yurid. nauk : 12.00.08. Nizhniy Novgorod, 2003. 48 s. [in Russia].
17. Blum M.I. (1968) Struktura normy ugolovnogo prava [Structure of the norms of criminal law]. *Voprosy ugolovnogo prava, ugolovnogo protsessa i kriminalistiki : uchenyye zapiski Latviyskogo universiteta*. 1968. T. 93. S. 65–111 [in Russia].
18. Panov M.I., Kvasnevs'ka N.D. (2010) Kvalifikatsiya zlochyniv pry blanketniy dyspozytsiyi zakonu pro kryminal'nu vidpovidal'nist' [Qualification of crimes in the blanket disposition of the law on criminal liability]. *Pravo Ukrayiny*. 2010. № 9. S. 47–55 [in Ukrainian].
19. Mytrofanov I.I. (2021) Sanktsiya normy kryminal'noho prava po proyektu Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny [Sanction of the rule of criminal law on the draft Criminal code of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsional'noho aviatsiynoho universytetu. Seriya "Yurydychnyy visnyk. Povitryane i kosmichne parvo"*. 2021. № 2 (59). S. 177–182 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.10.2021

Стаття рекомендована до друку 17.11.2021